

הרב יוסף אביב"י

ירושלים

אין מלך בלא עם על פי שיטת הגר"א

תגובה למאמר 'היש מלך בלא עם?' \ הרב מרדכי הלפרין *

במאמרו "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשל בנו" – היש מלך בלא עם? שהתפרסם בגיליון העשירי של כתב העת (עמ' 10), הציג הרב מרדכי הלפרין קושיה על דברי רבינו בחיי בשני מקומות, לפיהם 'אין מלך בלא עם' ולכן קודם שנברא העולם לא היה ניתן לקרוא לקב"ה מלך, מהפסוק בתהלים "מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור", ופירש הרד"ק "כל עולמים – בכל הזמנים" היינו שמלכות ה' מתפרשת גם על הזמן לפני שהיו נבראים. דברים אלו מפורשים בפיוט הקדום 'אדון עולם' בו נאמר "בטרם כל יציר נברא אזי מלך שמו נקרא".

בתגובה כתב הרב יוסף אביב"י את המאמר הקצר הבא, בו הוא מביא את דברי הגר"א המיישבים סתירה זאת.

* * *

הסתירה שהעלה הרב מרדכי הלפרין נפתרת בדברי הגר"א שלימד כי שתי בחינות הן. וזו לשונו:

ענין לאה זרחל.

כבר כ' שהן זו"ן שבנוק'.

והענין, כי שתי בחי' במלכותו ית'.

א', מצד שאנו ממליכין אותו,

שזהו תכלית כל העבודה,

וזהו בחי' נוק'.

אבל בחי' שנית, כשנתגלה מלכותו בעולם מצד אותות,

כמו במוצרים,

ולע"ל,

והוא גאותו של הקב"ה,

ונק' ג"כ ענו כידוע, וכמ"ש כ"מ שאתה מוצא גדולתו כו'.

(ביאור ספרא דעניעותא, ליקוטים, דף לז ע"ג-ע"ד)

* גיליון עשירי, טבת תש"פ, עמוד 12.

הקדמה

הגר"א כתב פירושים לספרים קדמונים, אך לא כתב ספר מסודר כפי שעשו ר' חיים ויטל, ר' משה חיים לוצאטו ומקובלים נוספים. הם הרצו את מהלך ההאצלה מראשו לסופו, בצורה מסודרת. משום כך, כדי להבין את שיטתו של הגר"א בקבלה יש לאסוף את הפסקאות שהוא כתב ולסדר אותן לפי מהלך האצילות.

כתיבתו של הגר"א קשה יותר מכל מקובל אחר, כי הוא כתב בחסכנות גדולה. חצי משפט שכתב הגר"א שקול לפסקה ארוכה שכתב מקובל אחר. משום כך, יש לחלק כל משפט לחלקיו, ולדייק בכל מילה ומילה שכתב הגר"א.

כדי להבין את דברי המקובלים, ודברי הגר"א בכללם, יש להבין קודם כי לפי דרכם ולפי חשיבתם - אין ראייה חד ממדית של האלוקות ושל עולמנו. יש ספירות שונות, הנהגות אחדות, התגלויות נבחנות זו מזו. כל הספירות וכל הנהגות וכל ההתגלויות קשורות יחד במערכת אחת כוללת, אבל יש הבחנה בין ספירה לספירה ובין הנהגה להנהגה ובין התגלות להתגלות.

ביאור דברי הגר"א

א. טעם האצילות הוא גילוי שמו יתברך

שיטה מיוחדת לו לגר"א, והיא שונה מכל אשר לימדו המקובלים לפניו.

המקובלים לימדו כי יש חסרון בספירות - וכמה שיטות בדבר - והאדם המקיים מצוות ומתפלל יכול לתקן את החסרון שבספירות. תיקון החסרון והשלמת הספירות גורם להמשכת השפע מהאצילות אל האדם.

הגר"א סובר אחרת, והוא מלמד כי האצילות היא שלמה - אין בה פגם ואין בה חסרון.

הגר"א אינו מזכיר את המשכת השפע כלל. לפי הגר"א, עיקרה של האצילות הוא גילוי שם ה' לישראל, נתינת תורה לישראל וכן גילוי אותות ומופתים. כל הפעולות הללו נובעות מהחלטה של הקב"ה וללא מעשה כלשהו של האדם.

נמצינו למדים, כי לפי המקובלים סדר האצילות עוסק במשפטו של הקב"ה - הדרך שבה הוא שופט את ישראל על מעשיהם, האם הם מקיימים את המצוות או לא, והוא מחליט מהו השפע והגמול המגיע אליהם. לעומת זאת, לפי הגר"א, סדר האצילות אינו עוסק במשפטו של הקב"ה אלא במה שקודם למשפט - בנתינת התורה עצמה לישראל. שהרי תחילה התגלה ה' למשה בסנה והודיע שמו, לאחר מכן התגלה ה' לישראל בסיני ונתן להם תורה, ורק אחר כך ה' שופט את ישראל.

כל אלה, ועוד דברים רבים נוספים, הם גילוי מלכותו של הקב"ה - הוא מגלה את מלכותו. כי הוא ית' מחליט לגלות את שמו, כי הוא ית' מחליט לתת תורה. יש לוח זמנים לכל ההתגלויות הללו, והקב"ה קבע את לוח הזמנים לכל ששת אלפי שנה.

סדר זה מפורט בתשע ספירות ראשונות. הן מנהיגות והן מגלות לפי הכלל 'יש מלך בלא עם'. כלומר, המלך מולך לבדו, הוא מחליט לבדו. הקב"ה ריבון לבדו, בין אם יש עם שמקבל מלכותו ובין אם אין עם שמקבל מלכותו. כך הקב"ה קבע סדר זמנים: אלפיים תוהו, אלפיים תורה, ואלפיים ימות המשיח. ובכל זמן הוא מגלה את שמו ונותן תורתו וקובע אימתי יתגלה שמו לכל העמים כולם.

ב. עבודת האדם בספירת מלכות

אם כך, מהי אפוא עבודת האדם?

לפי הגר"א, עבודת האדם היא בספירת מלכות לבדה. כלומר, בהשראת השכינה בישראל. השראת השכינה תלויה במעשי ישראל, בתפילותיהם ובקבלתם את מלכותו ית'. עבודת האדם נוהגת לפי הכלל 'אין מלך בלא עם'.

משפט זה נמצא בספר הישר המיוחס לרבנו תם: "ואחרי אשר התבאר כי לא נברא העולם לצורך, נאמר כי נברא לסיבה גדולה, והיא עבודת הבורא יתברך. כי כאשר המלך לא יקרא מלך עד אשר יהיה לו עם, כמו שנאמר ברב עם הדרת מלך, כמו כן שם הבורא לא נקרא בורא עד אשר יהיה לו נברא" (שער ראשון). משפט זה נמצא גם בראש ספר עמק המלך: "יתברך שמו הגדול קודם כל דבר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות כי אין מלך בלא עם, שנ' ברוב עם הדרת מלך" (שער ראשון, פרק ראשון, דף א ע"א).

גם הגר"א מביא את המשפט 'אין מלך בלא עם': 'וראשית המחשבה הוא סוף המעשה, הוא למלוך על כל המעשים, כמ"ש דאין מלך בלא עם, והוא מלכות, שבה אין מעשה כלל, רק המנוחה, והיא שבת שבו מלך, וז"ש ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. לכן היא קשורה בתחתונים, שאין מלך בלא עם כנ"ל, שהוא שם ההצטרפות' (ביאור תיקונים מזוהר חדש פט ע"ד, דף נ ע"ב).

את המשפט 'אין מלך בלא עם' מעמיד הגר"א כיסוד לקבלת ישראל את מלכותו של ה'. זאת עבודת ישראל - שלמותה של ספירת מלכות, השראת שכינה, וקבלת מלכותו ית'.

ג. שתי קומות

צירוף כל דברי הגר"א מעמיד את סדר האצילות כבניין של שתי קומות שלמות:

א. הקב"ה מחליט לבדו - לגלות את שמו, לתת תורה ומצוות, ועוד. כלומר, הוא מולך על ישראל ועל העולם כולו.

ב. ישראל ממליכים את הקב"ה - בקיום תורה ומצוות, בתפילה, בהשראת שכינה. כלומר, הם מקבלים עליהם את מלכותו ית'.

הגר"א ממשיך וכותב כי בחינה ראשונה - הקב"ה מולך ומחליט לבדו, חשובה יותר מהבחינה השנייה - ישראל מקבלים את מלכותו ית'.

את כל אלה כורך הגר"א יחד בפסוק: 'השמים שמים לה', והארץ נתן לבני אדם' (תהלים קטו זט).

תשע הספירות הראשונות הן הנהגת 'שמים' - שלמות גמורה, בלא פגם, תוכנית של הקב"ה לגלות את שמו. תוכנית שהוא לבדו יצר והוא לבדו מיישם.

הספירה האחרונה היא הנהגת 'ארץ' - השראת השכינה שאותה תלה הקב"ה בעבודת בני האדם, 'לעבדה ולשמרה'.

השמים והארץ יחדיו הם מערכת אחת של ההנהגה האלוקית השלמה, מערכת הספירות שבאצילות.